

УДК 342.22:321.01:321.11.2

DOI <https://doi.org/10.32782/npuuola.v33.2023.6>*В. М. Мельник*

РЕЖИМ ДОМІНАТУ В РИМСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ТА ПІДСТАВИ ЕГИПЕТСЬКОГО ЕДИКТУ 298 РОКУ

Вступ. Історія вчень та доктрин про міжнародну правосуб'єктність часів Римської імперії демонструє концептуальну єдність аргументації стосовно періодів політико-правових режимів «принципату» та «домінату» [1; 2; 3]. В одній із програмних статей я зауважував: як «принципат», так і «домінат», слід визнати насамперед *публічно-правовими режимами* [4, с. 21–31]. Якщо за «принципату», імператори намагалися більше уваги приділяти номінальному республіканізму, декларували непопорушність прийняття ключових державних рішень Римським Сенатом (легіслатурою) [5, р. 29–56], то вже за «домінату» імператори суттєво звузили формальні політичні можливості сенаторської аристократії [6, р. 222–232]. Із позицій політичної науки, імператорів часів «принципату» слід вважати *авторитарно спрямованими*, тоді як у період «домінату» імператори створюють базу відвертої *військової диктатури* [7]. Разом із тим, заміна одного режиму державного правління іншим, ніяк не вплинула на юридичну ідентичність Римської імперії як Римської Республіки [8].

Постановка проблеми. Так звані *«діоклетіанові реформи»* 284–293 рр. не змінили правничої характеристики обличчя римської державності [9, р. 238]. У вимірі форми державного правління, Імперія представляла республіку, де законодавчу владу мав Сенат. Члени Сенату, для прикладу, затверджували імператора процедурою голосування. У вимірі форми державного устрою, Імперія продовжувала традиції принципатної федерації. Після 284 р., ключова зміна відбулася на рівні скасування інституту «сенаторських провінцій», переходу всіх адміністративно-територіальних суб'єктів Римської імперії у сферу юрисдикції бюрократичного апарату (підзвітного суто імператору) [4, с. 26]. Відтак, республіканські інститути та магістратури не скасовувалися, хоча Діоклетіан вживав заходи щодо їхньої «номіналізації». Зрештою, для розуміння колізій, пов'язаних зі зміною форми державного режиму, показовим вважаю реформування адміністрування провінції Єгипет (*Provincia Aegyptus*) [10, р. 82–108].

Мета статті – встановлення рис і властивостей суб'єктності Римської імперії часів Діоклетіана на прикладі реорганізації особливого адміністративного статусу провінції Єгипет (в т. ч. на матеріалах «Єгипетського Едикту» та на практиках федеративних відносин із нубійськими й ефіопськими племенами).

Виклад основного матеріалу. Головний етап політико-правових реформ імператора Діоклетіана (роки правління: 284–305), зосереджений навколо запровадження режиму доміну і, паралельно, імператорського «четверовладдя» (т. зв. «тетрархії»), обійняв 286–293 рр. [11]. Після 1 березня 293 р. Римська імперія підпорядковувалася двом старшим імператорам-августам (Діоклетіан, Максиміан) і двом молодшим співправителям-цезарям (Галерій, Констанцій Хлор) [6, р. 70–114]. При цьому, морально-політичний авторитет зберігався в руках Діоклетіана [12]. Враховуючи посилення диктаторських функцій, деякі провінційні еліти спробували повернути *status quo*, наданий регіональним аристократам ще засновником принципату – Октавіаном Августом (роки правління: 27 р. до н. е. – 14 р. н. е.) [13]. Як наслідок, 297 рік почався з великого бунту єгипетських можновладців [14, р. 17].

Перебуваючи на позиціях найбагатшої провінції Римської імперії¹, Єгипет не хотів миритися з новою адміністративно-територіальною реформою. Його чиновники не бажали коритися реорганізації бюрократичних штатів, запропонованій Діоклетіаном (у т. ч. потужному кадровому скороченню). Ще напередодні повстання, заради успішного перегрупування новоствореної польової армії Сходу², Діоклетіан видав *Едикт щодо підвищення податків* (березень 297 р.) [13]. Врешті-решт, опозиція єгипетських аристократів новій податковій політиці призвела до тимчасової узурпації регіональної влади сенатором Луцієм Доміцієм Доміціаном [15]³. Влітку 297 р. узурпація охопила вже весь Єгипет. Доміціан проголосив себе «справжнім римським імператором»⁴, користувався титулами «домінус» і «сотер»⁵ (не «принцепс!»). Він також прийняв інсигнії (формальні символи володарювання) в якості «фараона Нижнього та Верхнього Єгипту» [16; 17].

Будучи римським сенатором, Доміцій Доміціан намагався агітувати «колег» із легіслатури виступити проти «четверовладдя» («тетрархії»), але Римський Сенат окремою постановою проголосив узурпатора «ворогом Римського Народу» («*hostis populi Romani*») [18]. Програвши змагання за підтримку законодавчої влади, Доміціан облаштував персональну штаб-квартиру в Александрії. Узурпатор намагався спертися на політико-історичну міфологію про «золоті часи Єгипту» в період правління елліністичної династії Птоlemeїв (306–30 рр. до н. е.). До свого імпровізованого «двору» Доміцій Доміціан запросив жерців давньоєгипетської релігії з усіх куточків провінції. Цікаво, що він спробував налагодити відносини із Єменом та Індією в акваторії Червоного моря, організував випуск золотої монети [19].

¹ Єгипет був на першому місці за рівнем економічного розвитку та виробничими потужностями. Втім, подекуди провінція Єгипет поступалася Сицилії обсягами транзитного сегменту.

² Після 293 р. – ключова регулярна військова одиниця для сукупності східних провінцій Римської імперії.

³ Коректне латинське написання імені – *Lucius Domitius Domitianus*.

⁴ Доміцій Доміціан публічно декларував «несправжність» системи тетрархії Діоклетіана.

⁵ Титул «Сотер» (давньогрецький оригінал – Σωτήρ) означає «Спаситель». Поняття прийшло в елліністичні династичні правління з олімпійської міфології. Під час управління Птоlemeїв вважалося грецьким аналогом традиційного єгипетського поняття «фараон». Давньоєгипетські жерці називали «сотерами» римських імператорів – як принцепсів, так і домініусів.

У листопаді-грудні 297 р. законний август-домінус Діоклетіан дістався зі своєю польовою армією до Єгипту, швидко розгромив розрізнені загони «сепаратистів» Доміціана. В грудні 297 р. почалася масштабна облога т. зв. «доміціанової столиці» – Александрії [20].

Смерть Доміція Доміціана під час облоги дозволила єгипетським чиновникам, спрямованим проти податкової політики Діоклетіана, проголосити «*сотером*» чергового претендента-узурпатора – александрійського магістрата Аврелія Ахіллея [21, р. 79]⁶. Він теж намагався покладатися на представників місцевої еліти, жерців. Проте голод і військові звитяги Діоклетіана дуже швидко примусили Аврелія Ахіллея здати Александрію. Місто припинило супротив у березні 298 р. [14, р. 17]. Жителі зазнали жорстоких переслідувань, тоді як самого Ахіллея Діоклетіан стратив «за зраду Римського Народу» [22]⁷.

Взявши під контроль терени Єгипту, Діоклетіан опублікував «Єгипетський Едикт», спеціальним предметом якого стало вилучення з ужитку т. зв. «*вчених книг*». Окремі норми спрямовувалися на контроль діяльності єгипетських жерців і ремісників [23, р. 179].

Історики зазвичай пояснюють цей едикт утилітарно [24]. Мовляв, Діоклетіан прагнув позбавити єгипетських чиновників можливості самостійно адмініструвати видобуток золота і срібла⁸, унеможлиблював традиційні контрабандні заняття. Відповідно, купцям і чиновникам Єгипту ставало набагато складніше підтримувати потенційних «фараонів-узурпаторів» економічно [18]. Зі свого боку, не рекомендую нехтувати словосполученням «*вчені книги*». Під останніми вбачалася розвинена писемна традиція Єгипту Династії Птоломейів (306–30 рр. до н. е.), а також обґрунтування відцентрових рухів міфоісторичними переказами про фараонів Верхнього / Нижнього Єгипту [25].

Так чи інакше, Діоклетіан уклав Єгипетський Едикт із метою посилення культурної романізації Єгипту. Того ж таки 298-го року імператор розділив Єгипет на три окремі провінції – Єгипет Фіваїдський (*Aegyptus Thebais*), Єгипет Юпітера (*Aegyptus Jovia*), Єгипет Геркулеса (*Aegyptus Herculia*) [10; 13; 18]. Економічний підхід цієї реформи робив приреченою на невдачу будь-яку спробу чергової єгипетської «узурпації».

«Нова» єгипетська політика дозволила імператору знову продемонструвати внутрішнім і зовнішньополітичним акторам силу федератських договорів із навколишніми варварськими племенами. Оскільки будівництво суцільної лінії лімесних укріплень на півдні (у Верхньому Єгипті) ніколи не мало економічної чи військової доцільності, а узурпації Доміція Доміціана й Аврелія Ахіллея дезорганізували чиновницький апарат південніше Фів⁹, то всі міста і селища Верхнього Єгипту виявилися незахищеними перед серією набігів племені блемміїв (*blemmiæ*). Останні робили рейди з територій сучасного Судану [26].

⁶ Коректне латинське написання імені: *Aurelius Achilleus*.

⁷ Звертаю увагу: юридична підстава для страти Ахіллея цілковито «республіканська» (він «зрадив Римський Народ», а не особу імператора чи якусь державну установу).

⁸ Провінційна адміністрація Єгипту користувалася відповідними привілеями від часів прилучення до складу Римської Республіки Октавіаном Августом (30 р. до н. е.) [13].

⁹ Сучасне єгипетське місто Луксор.

Усвідомлюючи потребу втримати єгипетські землі під контролем, Діоклетіан розпочав перемовини з конкурентами блеміїв – нубійцями-нобатами (*nobatae*). Ще біля витоків «єгипетської кампанії», у 297 р. нобати отримали *lex foedus* на невизначений африканський простір – між Ефіопією та порогами Ніла [27, р. 35]. Спочатку позитивне ставлення римсько-єгипетської адміністрації Діоклетіана до племені нобатів викликало бурхливу негативну реакцію блеміїв. Останні спершу пограбували прикордонні райони Верхнього Єгипту, але, зустрівши опір регулярних сил польової армії, попросилися у *федератське підданство* римському імператору [28]. До кінця 298 р. Діоклетіан усе ж надав блеміям *lex foedus* на прилеглі до Аксуму (Ефіопії) землі [18, р. 17–18]¹⁰. Федерати-нобати переселилися до сучасних районів північного й центрального Судану [28, р. 16–17].

Зміна політичної мапи африканських територій 297-298 рр. супроводжувалася взаємними клятвами вірності [27, р. 35]. Імператор-домінус Діоклетіан був визнаний «верховним правителем» обома зазначеними племенами [26; 27]. Нубійські африканці навіть титулували августу «сотером Нубії». Нобати і блемії, володіючи статусом федератів, зобов'язалися виставляти військові контингенти на перший заклик римських імператорів. Останні, в особі августу Діоклетіана, обіцяли африканським підданим підтримку та захист. Клятви скріплювалися передачею федератської платні.

Ключові племена теперішнього Судану переходили в адміністративне відання верхньоєгипетського чиновництва. Реалізована після 298 р. система відносин (тобто грошове *утримання нубійців Римом*) часто неправильно називається істориками «сплатою данини» [18]. Жодної «данини» Діоклетіан не платив африканським племенам, але виплата офіційної федератської платні постулювалася важливим фактором утримання прикордонних варварів-федератів від згубних практик пограбування фронтірних районів Імперії [29, р. 131].

Впродовж 298–299 рр., за допомоги нубійських племен, Діоклетіан розпочав переговори з Ефіопією [29, р. 131]. Задовго до «діоклетіанових реформ», трансформації режиму принципату в домінат, єгипетського походу, ефіопські землі вважалися «*клієнтською базилеєю*» Риму. Втім, відносини Імперії із Ефіопією (Аксумом) склалися нестабільно. Якщо римські імператори приїжджали з візитами до Єгипту¹¹, то ефіопські правителі не соромилися виявляти їм свої покірність та відданість. Однак, якщо офіційний Рим довго уникав безпосередньої участі у внутрішньоєгипетських чиновницьких або купецьких справах, то Ефіопія негайно відокремлювалася [30].

На межі 298–299 рр. Діоклетіан розраховував врегулювати «ефіопське питання» заради остаточного утвердження Римської імперії на західному узбережжі Індійського океану. Торгівля з Індостаном (в обхід Сасанідського Ірану) мала стратегічне значення для Риму [31, р. 20–21]. Залишити Ефіопію осторонь римської зовнішньої політики видавалося неможливим. Однак, внаслідок потреби зосередитися на вну-

¹⁰ Йдеться про узбережжя Червоного моря.

¹¹ Для прикладу, подорож імператора Адріана (роки правління: 117-138) від Александрії до Фів (130 рік) [25].

трішній політиці (зокрема, релігійній), Діоклетіан не встиг підготувати повноцінну нормативно-правову базу римсько-єфіопських взаємовідносин. Аксумсько-єфіопська проблема залишилася актуальною для його спадкоємців – Галерія (роки правління: 305–311), Константина (роки правління: 306–337), Констанція II Аріанина (роки правління: 337–361) [29, р. 131].

В будь-якому разі, єгипетська кампанія Діоклетіана вкрай важлива для подальшого історико-юридичного осмислення феномену правової суб'єктності Римської імперії.

Так, август Діоклетіан утихомирив бунтівну Александрію (березень 298 року). Здобувши місто, ліквідувавши узурпатора, Діоклетіан публічно наголосив: Єгипет (*Aegyptus*) належить «Римському Народу» на підставі так званого «історичного права» [20, р. 25–38]. Готуючи «Єгипетський Едикт» 298 р., Діоклетіан ужив поняття «історичне право на територію» в публічній риторичі. Зрештою, саме він запровадив це словосполучення у публічно-правовий ужиток нового доміантного режиму.

І «Верхній Єгипет» (*Aegyptus Superior*), і «Нижній Єгипет» (*Aegyptus Inferior*) тлумачилися риторикою Діоклетіана як «здобутки» Октавіана Августа. Їхнє прилучення «назавжди» зробило Середземне море «внутрішнім озером» Римського Народу [23]¹².

Ідеологічне навантаження постанов Діоклетіана стосовно єгипетських справ впливало із парадоксального твердження: «історичні права» римлян на Єгипет перевершують «історичні права» самих жителів Єгипту [25]. Крім того, враховуючи стратегічне розташування та виключне економічне значення країни, система тетрархії намагалася застрахуватися від посягань будь-яких узурпаторів або зовнішніх сил¹³. Отож, юридичне формулювання Діоклетіана про римське історичне право на території Верхнього і Нижнього Єгипту адресувалося не стільки поплічникам Доміція Доміціана, Аврелія Ахіллея тощо, скільки попереджало далекосяжні геополітичні плани іранських зверхників [24].

Щоб уникнути потенційних провокацій іранської Династії Сасанідів, яка розраховувала підкупити для деструктивної грабiжницької діяльності великі групи аравійських кочівників-бедуїнів, Діоклетіан значно посилив режим військової диктатури всередині трьох реорганізованих єгипетських провінцій. Імператор сам себе наділив правом безпосереднього адміністрування [24].

Висновки. «Єгипетський Едикт» Діоклетіана 298 р. оголошував злочинною навіть ідею відновлення самостійності єгипетської політиі [16; 20; 22].

На думку Діоклетіана, зростання сепаратизму, з огляду на досвід повстання 297–298 рр., все ж таки могло виявитися політичною реальністю. Однак, для реалізації амбіцій, зрадники-чиновники потребували потужного фінансово-економічного живлення [31, р. 1–24]. Як наслідок, жрецтво та купецтво позбавлялися фінансової «подушки», оскільки Діоклетіан намагався ліквідувати неконтрольовану Римом *посередницьку торгівлю* червономорського узбережжя з Індостаном. Імператор бажав

¹² Оригінальне латинське позначення – «Mare Internum» («внутрішнє море»).

¹³ Після 226 р. н. е., про бажання приєднати весь римський «Схід» та, особливо, провінцію Єгипет, неодноразово публічно висловлювалися шахіншахи Персії – представники Династії Сасанідів.

досягти цієї політико-економічної мети шляхом надання федератського статусу нубійським племенам блемміїв і нобатів [27]¹⁴.

«Єгипетський Едикт» 298 р. та зміцнення римських позицій у північно-західній Африці (Єгипет, Судан, Ефіопія) викликали закономірне роздратування іранської Династії Сасанідів [6]. Останні вважали себе юридичними продовжувачами античної Династії Ахеменідів (559–330 рр. до н. е.), декларуючи претензії на всі римські провінції Близького Сходу і Малої Азії, які Александр Македонський впродовж 332–330 рр. до н. е. підпорядкував греко-македонському Еллінському союзу (Ἑλληνικός).

Претензії Династії Сасанідів звучали публічно, не приховувалися [9; 11; 14]. Вочевидь, офіційний Ктесифон прагнув посилити власні вихідні позиції у межах очікуваної дипломатичної розв'язки. Так, розуміючи, що військово-політична криза Римської імперії III століття н. е. добігла логічного завершення, усвідомлюючи посилення імперського контролю над бунтівним Єгиптом, іранські Сасаніди вдалися до переговорів із Діоклетіаном. Врешті-решт, кількарічна прикордонна війна завершилася Нісібіським мирним договором 298 року [14, р. 18].

Література

1. Elder Olivia. Citizens of the Wor(l)d? Metaphor and the Politics of Roman Language. // *The Journal of Roman Studies*. 2022. Vol. 112. Pp. 79–104.
2. Ibbetson David. Sources of Law from the Republic to the Dominate. // *The Cambridge Companion to Roman Law*. Edited by David Johnston. New York: Cambridge University Press, 2015. Pp. 25–44.
3. Garnsey Peter, Saller Richard. Part 1. Chapter 1. Introducing the Principate. // *The Roman Empire: Economy, Society and Culture*. Berkeley: University of California Press, 2014. Pp. 1–18.
4. Мельник В. М. Республіканський характер Римської імперії: принципат і домінат як публічно-правові режими. // *Юридичний вісник*. 2023. № 1. С. 21–31.
5. Weisweiler John. The Heredity of Senatorial Status in the Principate. // *The Journal of Roman Studies*. 2020. Volume 110. Pp. 29–56.
6. Waldron Byron. *Dynastic Politics in the Age of Diocletian (AD 284–311)*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2022. XXII+274 pp.
7. Мельник В. М. Методологічні підходи «де-юре» та «де-факто» в контексті пізньоантичної і ранньосередньовічної історії міжнародної правосуб'єктності. // *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 24–32.
8. Мельник В. М. Назви римсько-візантійських і перських політичних утворень як джерела інформації про форму держави та дискурс міжнародної правосуб'єктності (від античності до середньовіччя). // *Право та державне управління*. 2022. № 2. С. 16–31.
9. Southern Patricia. *The Roman Empire from Severus to Constantine*. London: Routledge, 2001. XVI+501 pp.
10. Adams Colin. Transition and Change in Diocletian's Egypt: Province and Empire in the Late Third Century. // *Approaching Late Antiquity: The Transformation from Early to Late Empire*. Simon Swain, and Mark Edwards (Eds). Oxford: Oxford University Press, 2006. Pp. 82–108.
11. Rees Roger. *Diocletian and the Tetrarchy*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2004. XVI+219 pp.
12. Leadbetter William Lewis. *Galerius and the Will of Diocletian*. Roman Imperial Biographies. London & New York: Taylor and Francis, 2009. XVI+280 pp.
13. Wallace Sherman Leroy. *Taxation in Egypt from Augustus to Diocletian*. Princeton: Princeton University Press, 1938. XI+512 pp.

¹⁴ Грошове «спонсорвання» африканських «варварів» і налагодження старих зв'язків із клієнтською Ефіопською базилеєю створювали офіційному Риму якісно новий інструментарій контролю та посередництва в системі морської торгівлі на Червоному морі та в Індійському океані.

14. Barnes Timothy D. *Constantine and Eusebius*. Cambridge MA: Harvard University Press, 1981. VIII+458 pp.
15. Johnson Allan Chester. Lucius Domitius Domitianus Augustus. // *Classical Philology*. 1950. Volume 45. № 1. Pp. 13–21.
16. Thomas J. D. The date of the revolt of L. Domitius Domitianus. // *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. 1976. Bd. 22. S. 253–279.
17. Bowman A. K. Domitius Domitianus. // *The Encyclopedia of Ancient History*. (Eds. R. S. Bagnall, K. Brodersen, C. B. Champion, A. Erskine and S. R. Huebner). Wiley-Blackwell, 2013. 7768 pp. Online-access: <https://doi.org/10.1002/9781444338386>
18. Bagnall R. S. *Egypt in Late Antiquity*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993. XII+370 pp.
19. Ford Michael. The Coin Hoards of Late Roman/Early Byzantine Egypt from the Reform of Diocletianus to the Reform of Anastasius, AD 294–491. // *The Numismatic Chronicle*. 2000. Vol. 160. Pp. 335–367.
20. Bowman Alan K. The Military Occupation Of Upper Egypt In The Reign Of Diocletian. // *The Bulletin of the American Society of Papyrologists*. 1978. Vol. 15. № 1/2. Pp. 25–38.
21. Omissi Adrastos. *Emperors and Usurpers in the Later Roman Empire: Civil War, Panegyric, and the Construction of Legitimacy*. Oxford Studies in Byzantium. Oxford: Oxford University Press, 2018. XIX+348 pp.
22. Seston William. Achilleus et la révolte de l'Égypte sous Dioclétien d'après les papyrus et l'Histoire Auguste. / Seston William. *Scripta varia. Mélanges d'histoire romaine, de droit, d'épigraphie et d'histoire du christianisme* (VII+717 pp.). *Publications de l'École française de Rome*. Vol. 43. 1980. Pp. 423–439.
23. Harries Jill. *Law and Empire in Late Antiquity*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. X+235 pp.
24. Lallemand Jacqueline. *L'administration civile de l'Égypte de l'avènement de Dioclétien à la création du diocèse (284–382). Contribution à l'étude des rapports entre l'Égypte et l'Empire à la fin du IIIe et au IVe siècle*. Bruxelles: Palais des Académies, 1964. 342 pp.
25. Chaniotis Angelos. *Age of Conquests: The Greek World from Alexander to Hadrian*. London and Cambridge MA: Harvard University Press, 2018. XXII+446 pp.
26. Christides Vassilios. Ethnic Movements in Southern Egypt and Northern Sudan: Blemmyes-Beja in Late Antique and Early Arab Egypt until 707 A. D. // *Listy filologické*. 1980. Vol. 103. Issue 3. Pp. 129–143.
27. Obłuski Artur. *The Rise of Nobadia. Social Changes in Northern Nubia in Late Antiquity*. Warsaw: University of Warsaw, Faculty of Law and Administration, Journal of Juristic Papyrology supplements, 2014. XVIII+240 pp.
28. Welsby Derek. *The Medieval Kingdoms of Nubia. Pagans, Christians and Muslims along the Middle Nile*. London: The British Museum Press, 2002. 296 pp.
29. Burstein Stanley M. The Roman withdrawal from Nubia: A new interpretation. // *Symbolae Osloenses*. 1998. Vol. 73. Issue 1. Pp. 125–132.
30. Munro-Hay Stuart C. *Aksum: An African Civilisation of Late Antiquity*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1991. X+294 pp.
31. Soto Marín Irene. *The Economic Integration of a Late Roman Province Egypt from Diocletian to Anastasius. PhD Dissertation*. New York: Institute for the Study of the Ancient World, New York University. 2018. XVI+235 pp.

Анотація

Мельник В. М. Режим доміну в Римській імперії та підстави Єгипетського Едикту 298 року. – Стаття.

Текст статті присвячено правовій суб'єктності Римської імперії на теренах Єгипту та прилеглому фронтіру (Нубія, Ефіопія). З'ясовуються формальні підстави римської державності в момент переходу від принципату до режиму доміну. Акцентується загальне політичне та економічне значення Єгипту в системі провінцій Римської імперії. Автор звертає увагу на прагнення регіональних еліт Єгипту функціонувати автономно. Відповідно, Єгипет часів імператорства Діоклетіана (роки правління: 284–305) виявився центром для організованих відцентрових (сепаратистських) рухів. Реформи Діоклетіана, зокрема зростання видатків на утримання польової армії, призвели до першої фази повстання. Бунт

297 року на початку розвивався доволі успішно. Сенатор Доміцій Доміціан домігся власного «проголошення» імператором в Александрії. Проте військове втручання Діоклетіана швидко зламало ситуацію на користь законної влади. Після смерті Доміція Доміціана, узурпацію певний час продовжував Аврелій Ахіллей. Врешті-решт, у березні 298 р. Діоклетіан захопив Александрію та стратив Ахіллея. Принципово важливо для розуміння правової природи і суб'єктності режиму доміну, що учасником протистояння законної влади узурпаторам виявився Римський Сенат. Для прикладу, Сенат як законодавчий орган визнав злочинними дії Доміція Доміціана та Аврелія Ахіллея. Крім того, обидва узурпатори класифікувалися постановами Сенату в якості «ворогів Римського Народу». Таке формулювання де-юре підтверджує республіканський характер форми держави у Римській імперії. З метою закріплення реформованого домінатного ладу всередині Єгипту, Діоклетіан опублікував «Едикт» 298 року. Текст Едикту присвячено ідеологічній підтримці римського панування. Для ефективності врядування Діоклетіан реорганізував адміністративно-територіальний устрій, виокремивши три нові провінції. Важливо, що наведення порядку в самому Єгипті зумовило необхідність укладення угод про *lex foedus* із нубійськими племенами (блеміями, нобатами). Правова творчість Діоклетіана також спрямовувалась на доведення клієнтського статусу ефіопського Аксуму.

Ключові слова: домінат, Римський Єгипет, Аксум, блемії, нобати, *lex foedus*, Єгипетський Едикт, міжнародна правосуб'єктність.

Summary

Melnyk V. M. The Regime of Dominate in the Roman Empire and the Novels of the 298 AD Egyptian Edict. – Article.

The article is devoted to the legal subjectivity of the Roman Empire on the territory of Egypt (*Provincia Aegyptus*) and the adjacent frontiers (Nubia, Ethiopia). The formal basic elements of Roman Statehood at the time of the *regime transition* from the *Principate* to the *Dominate* are clarified. The general political and economic importance of Egypt in the *commonwealth system* of the Roman Empire provinces is emphasized. The author draws attention to the desire of the regional elites of Egypt to function autonomously. Accordingly, during the reign of Diocletian (284–305 AD), *Aegyptus* turned out to be a center for organized separatist political movements. Diocletian's reforms, in particular the increase in expenditure on the maintenance of the field army, led to the first phase of the local civil war. 297 AD rebellion developed quite successfully at the beginning. Senator *Domitius Domitianus* obtained his own “proclamation” as “Roman Emperor” in Alexandria. However, Diocletian's military intervention quickly turned the tide in favor of the legitimate government. After the death of *Domitius Domitianus*, the usurpation was continued for some time by *Aurelius Achilleus*. Finally, in March 298 AD, Diocletian captured Alexandria and executed Achilleus. It is fundamentally important for the understanding of the legal nature and subjectivity of the Dominate Regime that the *Roman Senate* turned out to be a participant in the confrontation between legitimate power and the usurpers. For example, the Senate as a legislative body recognized the actions of *Domitius Domitianus* and *Aurelius Achilleus* as criminal. In addition, both usurpers were classified by Senate resolutions as “enemies of the Roman People”. This formulation *de jure* confirms the republican nature of the state form in the Roman Empire. To consolidate the reformed Dominate system within Egypt, Diocletian published the “Edict” in 298 AD. The text of the Edict is devoted to the ideological support of the Roman imperial order. For the efficiency of governance, Diocletian reorganized the administrative-territorial system, setting aside three new provinces. It is important that the establishment of a “new” order in Egypt itself necessitated the transition of *lex foedus* with the Nubian tribes (*Blemmyes*, *Nobatae*). Diocletian's legal creativity was also aimed at proving the client status of Ethiopian Aksum.

Key words: Dominate, Roman Egypt, Aksum, Blemmyes, Nobatae, *lex foedus*, 298 AD Egyptian Edict, international legal personality.